

Millaista on puolueeton oikeudenmukaisuus?

Kaisa Herne

Monet oikeudenmukaisuus- ja moraaliteoreetikot ajattelevat, että puolueettomuus on hyvä perusta eettisille pöhdinnoille. Kuvitteellisen puolueettoman päätöksentekotilanteen avulla perustellaan tietty eettinen näkemys. Puolueeton päätöksenteko on riippumatonta yksilöiden identiteeteistä, eli siitä, kuka yksilöistä sattuu olemaan missäkin sosiaalisessa asemassa. Monet teoreetikot, kuten John Rawls ja John Harsanyi, väittävät johtavansa tietyt oikeudenmukaisuusperiaatteet puolueettomasta päätöksentekotilanteesta. Toisaalta taas eri teoreetikot operationalisoivat puolueettoman päätöksentekotilanteen eri tavoin ja perustelevat sen avulla erilaisia periaatteita. Kirjoituksessa erotetaan neljä erilaista tapaa saavuttaa puolueettomuus hypoteettisessa valintatilanteessa. Tavat jaotellaan kahden tekijän mukaan. Ensimmäinen näistä liittyy päätöksentekijöiden hallussa olevaan tietoon päätöksen tapahtuessa ja toinen siihen, kuka päätöksen tekee. Kirjoituksessa korostetaan sitä, että tiettyä käsitystä oikeudenmukaisuudesta ei voida liittää puolueettomuuteen sinänsä, koska oikeudenmukaisuuskäsitysten kannalta ratkaisevaa on puolueettoman päätöksentekotilanteen operationalisointi ja päätöksentekijöitä koskevat oletukset.

Puolueettomuus on ihanne, jota tavoitellaan monenlaisissa päätöksentekotilanteissa. Puolueettomuutta vaaditaan esimerkiksi virkamiehiltä, tuomareilta, virantäytöissä ja joukkuepelin erotuomarilta. Tiedetään myös, että usein puolueettomuutta ei kyetä saavuttamaan. Nepotismi virantäytössä edustaa räikeää uhkaa puolueettomuudelle, mutta myös poliittiset virkaniimitykset voivat olla puolueettomuuden kannalta ongelmallisia. Oman puoluetoverinsa virkaan nimittävä poliittinen päättäjä tuskin toimii puolueettomasti.

E erityisen toivottavaa puolueettomuus on silloin, kun suunnitellaan julkisen vallankäytön liittyviä instituutioita. Esimerkiksi Suomessa on asetettu lukuisia komiteoita pohti-

maan vaalijärjestelmän muuttamista, mutta merkittäviä muutoksia vaalijärjestelmän suhteellisuuden parantamiseksi ei ole onnistuttu tekemään. Tämä johtuu paljolti siitä, että vaalijärjestelmä vaikuttaa puolueiden elintärkeisiin intresseihin, eivätkä poliittiset päättäjät siten ole puolueettomia vaalijärjestelmän suhteen. Järjestelmän muuttaminen on vaikeaa, kun kukin taho vaalii omia intressejään, eikä vaalijärjestelmien objektiivinen arviointi ole päätösten kannalta merkityksellistä.

Kirjoitukseni käsittelee puolueettomuutta kuitenkin hieman eri näkökulmasta. Pohdin, miten puolueettomuus liittyy oikeudenmukaisuuteen. Monet oikeudenmukaisuus- ja moraaliteoreetikot ajattelevat, että puolueettomuus

on hyvä perusta eettisille pohdinnoille, koska se estää syrjinnän tai suosimisen moraalien kannalta irrelevanttien tekijöiden, kuten esimerkiksi rodun, uskonnon, sukupuolen tai ihonvärin perusteella. Monet teoreetikot ovatkin esittäneet, että tietty käsitys oikeudenmukaisuudesta tai moraalista voidaan perustella nautuen puolueettomaan päätöksentekotilanteeseen (Barry 1995; Hare 1963, Harsanyi 1953, 1955; Rawls 1971, 1993; Sen 2009; Scanlon 1982, 1998; Smith 1759). Eettisessä teoretisoinnissa puolueeton päätöksentekotilanne ei kuvaa jotain historiallista tilannetta, vaan on kuvitteellinen argumentoinnin apuväline. Tavoitteena on määritellä, millaiset eettiset periaatteet puolueettomassa ihannetilanteessa tulisivat valituiksi. Valituksi tulleet periaatteet ovat perusteltuja, koska ihannetilanteessa olevat päätöksentekijät olisivat ne valinneet.

Tarkastelen katsauksessani nimenomaan oikeudenmukaisuutta, vaikka osa edellä luetelluista teoreetikoista puhuukin moraalista oikeudenmukaisuuden sijaan. Oikeudenmukaisuus koskee jonkin asian, aineellisen tai aineettoman, jakamista. Voimme siten puhua yhtä hyvin tuloerojen oikeudenmukaisuudesta, kuin myös siitä, pitäisikö samaa sukupuolta oleville pareille myöntää oikeus avioliiton solmimiseen. Ensimmäisessä tapauksessa tarkastellaan rahanjakoa, toisessa tapauksessa taas aineettoman avioliitto-oikeuden jakamista.

Vaikka puolueettomuutta käytetään usein tietyn normatiivisen kannan perustelemiseen, itse käsite määritellään yllättävän harvoin. Katsaukseni ensimmäinen tavoite onkin määritellä puolueettomuuden käsite. Toinen tyypillinen puolueettomuuteen liittyvä piirre normatiivisessa kirjallisuudessa on se, että käsitettä on operationalisoitu monella eri tavalla. Operationalisoinnilla tarkoitan tässä yhteydessä sitä,

miten puolueeton valintatilanne on rakennettu. Mikä päätöksentekotilanteessa takaa puolueettomuuden? Erotan katsauksessani neljä erilaista tapaa saavuttaa puolueettomuus hypoteettisessa valintatilanteessa. Luokittelen puolueettomuuden operationalisoinnit kahden tekijän mukaan. Ensimmäinen näistä liittyy päätöksentekijöiden hallussa olevaan tietoon päätöksen tapahtuessa ja toinen siihen, kuka päätöksen tekee. Teen näiden tekijöiden mukaan jaottelun *ex ante* ja *ex post* tapahtuviin päätöksiin sekä asianosaisten ja ulkopuolisen tekemiin päätöksiin.

Katsaukseni toinen tavoite on pohtia, rajaako puolueettomuuden vaatimus mahdollisten valittujen periaatteiden joukkoa vai voidaanko puolueettomuuden avulla perustella mitä tahansa periaatteita? Millaiset periaatteet voivat tulla valituiksi puolueettomassa valintatilanteessa? Esimerkiksi John Rawls (1971) ja John Harsanyi (1953, 1955) väittävät, että heidän muotoilemastaan puolueettomasta valintatilanteesta voidaan *johtaa* tietyt oikeudenmukaisuus- tai moraaliperiaatteet. Toisaalta kuitenkin Rawls ja Harsanyi väittävät puolueettomuuden antavan perustelun täysin erilaisille periaatteille. Lisäksi esimerkiksi Brian Barry (1995, 7-8) näyttää ajattelevan, että puolueettomuus näkyy myös valituksi tulleissa periaatteissa, jolloin tietynlaiset periaatteet eivät voisi olla puolueettoman valintaprosessin tulos. Voidaan esimerkiksi väittää, että intialainen kastijärjestelmä tai Etelä-Afrikassa vallinnut apartheid-järjestelmä eivät heijasta puolueettomuutta, koska kastittomat tai mustat eivät ole saaneet ääntään kuuluville järjestelmän luomisessa. He eivät olisi kyseisiä järjestelmiä hyväksyneet.

Väitän kirjoituksessani, että puolueettomuus sinänsä ei anna perusteita tietynlaisille

periaatteille, vaan että puolueettoman valintatilanteen kuvaus yhdessä tuohon tilanteeseen liittyvien lisäoletusten kanssa luo perusteen eettisille periaatteille. Tämä tarkoittaa sitä, että oikeudenmukaisuusperiaatteita ei voi arvioida sen mukaan, miten ne heijastavat jotain yleistä puolueettomuuden ideaalia, vaan että arviointi on aina liitettävä tietynlaiseen puolueettoman valintatilanteen kuvaukseen.

1. Mitä on puolueettomuus?

Puolueeton päätöksenteko koskee yksilöitä erilaisissa sosiaalisissa asemissa. Sosiaalisella asemalla tarkoitetaan yksilön elämäntilannetta kuvaavaa asemaa laajasti ymmärrettyinä. Se kattaa kaikki eettisen tarkastelun kannalta oleelliset tekijät, esimerkiksi sosioekonomisen aseman, sukupuolen, iän ja etnisen taustan. Päätöksenteko on puolueetonta, kun se on riippumatonta yksilöiden jakautumisesta eri sosiaaliin asemiin. Lisäksi puolueeton päätöksenteko ottaa huomioon kaikki mahdolliset yksilöt ja kaikki mahdolliset sosiaaliset asemat tai ainakin ne yksilöt ja asemat, jotka ovat päätöksen kannalta oleellisia (esim. Rosanvallon 2011, 88-89). Jos joitakin yksilöitä tai asemia suljetaan tarkastelun ulkopuolelle, on selvää, että päätöksenteko on vinoutunutta. On myös totta, että päätöksen kannalta oleellisten yksilöiden ja asemien määrittely on tärkeä eettinen ratkaisu, mutta rajaa sen kuitenkin tämän katsauksen ulkopuolelle.

Tarkastellaan kolmea yksilöä i , j ja b sekä kolmea sosiaalista asemaa a , b ja c . Asemat a , b ja c voisivat edustaa esimerkiksi matalaa, keski- ja korkeaa tulotasoa. Yksilöt i , j ja b ovat asianosaisia, joita tehty päätös koskee. Oletetaan, että yksilöt i , j ja b sekä asemat a , b ja c kattavat kaikki eettisen tarkastelun kannalta relevantit

tekijät ja että, i on a :ssa, j on b :ssä ja b c :ssä. Päätöksenteko on puolueetonta, kun se on riippumatonta siitä, tekeekö päätöksen i , j vai b . Asianosaiset eivät ole välttämättä samoja henkilöitä kuin päätöksentekijä, joka voi olla neljäs henkilö w , joka tekee i :tä, j :tä ja b :ta koskevan päätöksen. Puolueettomuus edellyttää, että w :n suhde asianosaisiin, esimerkiksi se, että w on i :n ystävä tai sukulainen ei saa vaikuttaa hänen päätökseensä.¹

Puolueettomuus edellyttää tietyn oikeudenmukaisuusperiaatteen seurausten tarkastelua kaikista mahdollisista näkökulmista. Jos i on a :ssa ja j b :ssä, puolueettomuus edellyttää asian tarkastelua i :n ja j :n näkökulmista, asettumista i :n asemaan a :ssa ja j :n asemaan b :ssä. Puolueettoman päätöksentekijän on asetettava itsensä kaikkiin päätöksenteon kannalta oleellisten yksilöiden asemiin ja pohdittava eri periaatteiden vaikutuksia noista asemista käsin. On tärkeää, että päätöksentekijä pohtii periaatteen vaikutusta kunkin yksilön preferenssien, asenteiden ja maailmankatsomuksen näkökulmista. Asettautuminen tietyn yksilön i asemaan edellyttää siten tietyn periaatteen vaikutusten pohdintaa juuri tuon yksilön arvojen ja preferenssien kannalta, eikä päätöksentekijän omien arvojen perusteella. Jos pohdin musliminaisten pukeutumisvaatimuksia, ollakseni puolueeton minun on pohdittava niitä oman näkökulmani ohella myös asettuen musliminaisen asemaan sekä tarkastelemalla kysymystä hänen arvojen- ja preferenssiensä kannalta.

Taulukossa 1 luokitellaan erilaiset puolueettomuuden ideaaliin nojaavat teoriat kahden tekijän mukaan. Nämä teoriat pyrkivät perus-

¹ Gajdos ja Kandil (2008), Gert (1995), Hirose (2007), Karni (1998) ja Stone (2011) määrittelevät puolueettomuuden hieman eri painotuksin.

Taulukko 1. Puolueettomien menettelyjen luokittelu

		Päätöksentekijä(t)	
		Asianosaiset/asianosainen	Ulkopuolinen/ulkopuoliset
Päätöksenteko	<i>Ex ante</i>	Rawls, Harsanyi	
	<i>Ex post</i>	Scanlon	Smith, Sen

telemaan tietyn käsityksen oikeudenmukaisuudesta tai moraalista vetoamalla puolueettomaan päätökseen. Jako *ex ante* ja *ex post* menettelyihin noudattaa Brinkin (2001) jaottelua. Kun päätöksentekijät eivät tiedä, mihin sosiaaliseen asemaan kukin yksilö kuuluu, päätös tapahtuu *ex ante*. Tähän luokkaan on sijoitettu Rawlsin (1971) oikeudenmukaisuusteoria ja Harsanyiin (1953, 1955) moraaliteoria. *Ex ante* päätökset ovat pakostakin puolueettomia, koska päätöstä tehtäessä ei tiedetä, millainen periaate suosii kutakin yksilöä. Kun yksilöiden jako sosiaalisiin asemiin on tiedossa, päätös tapahtuu *ex post*. *Ex post* päätösten tapauksessa päätöksentekotilanteen puolueettomuus taataan olettamalla päätöksentekijöiden ottavan huomioon myös muiden näkökulmat. Tähän luokkaan sijoittuu Scanlonin (1982, 1998) moraaliteoria.

Taulukon 1 sarakkeet edustavat erityyppisiä päätöksentekijöitä – onko päätöksentekijä joku ulkopuolinen vai tekevätkö päätöksen asianosaiset itse. Jälkimmäisessä tapauksessa on usein kyse kuvitteellisista sopimusosapuolista, mutta ei välttämättä aina. Ulkopuolinen päätöksentekijä voidaan ymmärtää kahdella tavalla. Yhtäältä voidaan ajatella, että hän on määritelmällisesti puolueeton, koska päätöksen seuraukset eivät kosketa häntä. Tällöin *ex ante* ulkopuolinen päätöksentekijä olisi turha, koska sekä *ex ante* päätös että päätöksentekijän ulko-

puolisuus takaisivat puolueettomuuden. Toisaalta voidaan myös edellyttää, että ulkopuolinenkin päätöksentekijä on määriteltävä puolueettomaksi. Adam Smithin (1759) esittelemä ja Amartya Senin (2009) omaksuma puolueeton tarkkailija edustaa *ex post* ulkopuolista päätöksentekijää.

2. Asianosaiset *ex ante* puolueettomina päätöksentekijöinä

Rawlsin (1971) kuuluisan oikeudenmukaisuusteorian tavoitteena on antaa uskottava perustelu oikeudenmukaisuusperiaatteille, jotka lyhyesti muotoiltuna takaavat kaikille yhtäläiset perusvapaudet, yhtäläiset mahdollisuudet päästä tulonjakoon vaikuttaviin virkoihin ja asemiin sekä maksimoida alhaisimman tulo-
luokan tulotaso. Viimeisin näistä on Rawlsin eroperiaate, jonka mukaan sosiaaliset ja taloudelliset eriarvoisuudet on järjestettävä siten, että ne tuottavat huonoimmassa asemassa oleville suurimman mahdollisen hyödyn. Eroperiaate on katsaukseni kannalta oleellisin Rawlsin periaatteista.

Rawls perustelee oikeudenmukaisuusperiaatteensa vetoamalla kuvitteelliseen sopimukseen, joka solmitaan *ex ante* tilanteessa. Ideaalitalanteessa solmittava sopimus antaa uskottavan perustelun oikeudenmukaisuusperiaatteil-

le. Rawlsin mukaan päätöksenteko on puolueetonta, kun se tehdään tietämättömyyden verhon takana. Tietämättömyyden verho peittää sopimuksen tekijöiltä kaiken informaation, joka koskee heitä toisistaan erottavia tekijöitä. Sopijaosapuolet eivät tiedä, keitä he ovat. Rawlsin argumentti edustaa *ex ante* puolueetomuutta. Päätöstä tehdessään päätöksentekijät eivät tiedä, millaiset periaatteet olisivat heidän omalta kannaltaan edullisia tai epäedullisia. Tiettyjen yksilöiden suosiminen ja toisten syrjiminen on mahdotonta. Sopijaosapuolten on tarkasteltava tasapuolisesti kaikkia mahdollisia asemia, koska he voivat itse paljastua mihin tahansa asemaan kuuluviksi, rikkaiksi tai köyhiksi, vähemmistöön tai enemmistöön kuuluviksi, tummiksi tai vaaleiksi, ja niin edelleen. Sopijapuolet tietävät, mikä on mahdollisten preferenssien joukko ja he tietävät, että esimerkiksi redistribuutiosta hyötyvä kannattaisi sitä. Toisaalta he eivät tiedä, kuuluvatko itse niihin, jotka hyötyisivät redistribuutiosta. He eivät tunne omia henkilökohtaisia preferenssejään.

Rawlsin oletukset sopimustilanteesta koskevat sopijaosapuolia. Niiden tarkoitus on määrittellä osapuolet ideaaleiksi sopimaan oikeudenmukaisuusperiaatteista. Lukuun ottamatta tekijöitä, jotka tietämättömyyden verho peittää, osapuolet ovat hyvin informoituja ja tuntevat yhteiskunnan toiminnan peruseriaatteet (Rawls 1971, 137). Sopijaosapuolet ovat myös rationaalisia ymmärrettynä tavoitteiden loogisena ristiriidattomuutena ja tehokkaina keinoina näiden tavoitteiden saavuttamiseksi (Rawls 1971, 143; 2001, 87). Rationaalisuus ei kuitenkaan edellytä itsekkyyttä, eli yksilöiden tavoitteiden ei tarvitse liittyä heidän omaan hyvinvointiinsa. Tavoitteiden sisällöstä Rawls tekee kaksi oletusta. Ensinnäkin, kateus ei ohjaa yksilöiden toimintaa (Rawls 1971, 144) ja toisek-

si, yksilöt tietävät haluavansa perushyödykkeitä (Rawls 1971, 142). He tietävät, että heillä on rationaalinen elämänsuunnitelma, joka voidaan toteuttaa perushyödykkeiden avulla mikä tahansa heidän elämänsuunnitelmansa sattuu olemaankaan.

Edellä luetellut oletukset eivät ole vielä riittävät johtamaan Rawlsin oikeudenmukaisuusperiaatteita. Erityisesti eroperiaatteen johtamiseen Rawls tarvitsee oletuksen *maximin*-päättössäännön käytöstä. *Maximin*-sääntö edellyttää huomion kiinnittämistä sosiaalisesti ja taloudellisesti mitaten kaikkein heikoimmassa asemassa olevaan ryhmän, kuten eroperiaate edellyttää. Eroperiaate tulkitaan usein riskin välttäjän valinnaksi, mutta Rawlsin (1971, 43) mukaan eroperiaatteen perustelu ei ole se, että sopijapuolet olisivat riskin välttäjiä. Itse asiassa Rawls (1971, 24; 2001, 98) korostaa, että alkutilanteen sopijapuolet eivät tunne eri asiantiloihin liittyviä todennäköisyyksiä eivätkä omia riskiasenteitaan, koska tietämättömyyden verho peittää ne. Riskin välttämisen sijaan Rawls (1971, 98) määrittelee eri tekijöitä, jotka vaikuttavat eroperiaatteen valintaan. Yksi merkittävä tekijä on se, että sopijaosapuolet eivät edusta alkutilanteessa vain itseään, vaan että he tekevät päätöksen myös jälkeläistensä puolesta. Alkutilanteen päätöstä ohjaa siten vahvasti tarve välttää omien jälkeläisten joutuminen hyvin kurjaan sosiaaliseen ja taloudelliseen asemaan.

Myös John Harsanyin (1953, 1955, 1977) moraalialia koskeva teoria nojautuu tietämättömyyden verhon kaltaiseen valintatilanteeseen, vaikka Harsanyi ei Rawlsin termiä käytäkään. Harsanyi kuitenkin väittää, että tietämättömyyden verhon takana valituksi tulisi utilitaristinen moraalialia eikä esimerkiksi Rawlsin eroperiaate. Rawlsin ja Harsanyin teorioissa myös jakamisen kohde on eri. Rawls puhuu objektiivisesti

mitattavissa olevista resursseista, Harsanyi taas subjektiivisesta hyvinvoinnin kokemuksesta.

Harsanyi olettaa, että päätöksentekijät ovat Rawlsin alkutilanteen lailla rationaalisia ja että kunkin yksilön i ($i = 1, \dots, n$) preferenssit voidaan esittää von Neumann-Morgenstern hyötyfunktion U_i avulla. Päätöksentekijät tekevät yleisiä moraaliperiaatteita koskevan päätöksen koskien erilaisia ”sosiaalisia tiloja” $A, B, \dots$, jotka ovat sosiaalisen ympäristön täydellisiä kuvauksia kattaen instituutioiden, perustuslakien ja yksilöiden hyvinvointia koskevien jakojen järjestämisen (Karni 2003).

Merkittävin ero Rawlsin ja Harsanyin argumenteissa koskee erilaisten jakaumien todennäköisyyksiä. Kuten edellä todettiin, Rawls ajattelee, että tietämättömyden verhon takana todennäköisyydet eivät vaikuta päätöksentekoon, koska niistä ei tiedetä mitään. Harsanyi taas ajattelee, että tällaisessa tilanteessa päätöksentekijän olettaa joutuvansa yhtä suurella todennäköisyydellä kunkin yksilön asemaan. Tätä kutsutaan oletukseksi yhtä suurista todennäköisyyksistä (*equiprobability assumption*). Harsanyi myös olettaa, että arvioitaessa tietyn yksilön saamaa hyötyä, päätöksentekoa määrää nimenomaan tuon yksilön preferenssit. Esimerkiksi jos puolueeton päätöksentekijä pohtii jonkin eläinten oikeuksia koskevan lainsäädännön vaikutusta eläinoikeusaktivisti i :n hyötyyn, hänen on arvioitava vaikutuksia nimenomaan i :n preferensseistä käsin ja omista preferensseistään riippumatta.

Tiettyyn sosiaaliseen asemaan liittyvä hyöty saadaan Harsanyin mukaan tuohon tilaan liittyvästä keskimääräisestä hyödystä:

$$W_i(A_i) = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n U_i(A)$$

Näiden oletusten vallitessa rationaalinen päätöksentekijä maksimoi eri sosiaalisiin tiloihin liittyvän keskimääräisen hyödyn.²

3. Asianomaiset *ex post* puolueettomina päätöksentekijöinä

Brian Barry (1995) nojautuu T.M. Scanlonin teoriaan ja väittää, että uskottava argumentti oikeudenmukaisuudesta perustuu kohtuullisten ja järkevien (*reasonable*) eikä rationaalisten yksilöiden tekemään puolueettoman päätöksen.³ Scanlonin teoria perustelu eroaa täten selkeästi Rawlsin ja Harsanyin rationaaliin päätöksentekijöihin perustuvista teorioista. Mutta mitä eroa on rationaalisuudella ja järkevyydellä/kohtuullisuudella? Etenkin Rawls (esim. 1998) ja Scanlon (1998, 192-193) korostavat näiden käsitteiden välistä eroa. Lyhyesti sanottuna rationaalisuus liittyy yksilön omiin päämääriin ja niiden saavuttamiseen, kun taas järkevyyden/kohtuullisuus liittyy yksilön tavoitteet muiden yksilöiden tavoitteisiin. Se vastaa kysymykseen, mitä yksilö voi tavoitella ottaessaan huomioon myös muiden tavoitteet. Rawls (1998, 192-193) kuvaa rationaalisuuden ja kohtuullisuuden/järkevyyden välistä eroa seuraavasti: Sanomme: 'Heidän ehdotuksensa oli täysin rationaalinen, kun otetaan huomioon heidän vahva neuvotteluasemansa, mutta se oli kuitenkin sangen kohtuuton, jopa röyhkeä'.

Miten järkevyyden/kohtuullisuus sitten liittyy puolueettomuuteen? Rawlsin kahden pääteok-

² Hare (1963) esittää samantapaisen argumentin.

³ Sanan *reasonable* kääntäminen on vaikeaa, koska se tarkoittaa suomeksi esimerkiksi järkevää, kohtuullista, sopivaa, hyväksyttävää. Mielestäni järkevä ja kohtuullinen vastaa parhaiten Scanlonin teorian ideaa sanan merkityksestä.

sen perusteella vaikutta siltä, että järkevyyttä/kohtuullisuutta tarvitaan puolueettomuuden saavuttamiseen *ex post* päätöksentekotilanteessa, jossa yksilöt tietävät, mitä kukin heistä tavoittelee. *Theory of Justice* -kirjassa Rawls perustaa argumenttinsa rationaalsiin yksilöihin ja puolueettomuus saavutetaan tietämättömyyden verhon avulla. Vaikka yksilöt ovat rationaalisia, he eivät voi ajaa omaa etuaan, koska eivät tiedä, mitkä vaihtoehdot ovat heidän kannaltaan edullisia. *Political Liberalism* -teoksessa taas puhutaan julkisesta keskustelusta *ex post* tilanteessa. Tällöin järkevyyttä/kohtuullisuutta tarvitaan, jotta keskenään tasa-arvoiset kansalaiset voivat sopeuttaa omat vaatimuksensa muiden vaatimuksiin. Vielä selkeämmin järkevyyden/kohtuullisuuden vaatimus näkyy Scanlonin *ex post* sopimustilanteeseen perustuvassa moraaliteoriassa.

Scanlonin (1982, 1998) mukaan moraaliperiaatteet pitää perustella vetoamalla periaatteisiin, joista järkevät/kohtuulliset sopijaosapuolet sopisivat ihanteellisessa sopimustilanteessa. Scanlon ei vetoa tietämättömyyden verhon kaltaiseen, yksilöitä erottavat tekijät peittävään rakennelmaan. Scanlonin teoriassa sopijapuolilla on yhtäläinen neuvotteluvalta ja halu päästä yksimielisyyteen. He myös haluavat perustella näkökantansa muille. Sopimus syntyy tällöin periaatteista, joita kukaan ei voi hylätä järvin/kohtuullisin argumentein.

Millaiset periaatteet sitten tulisivat valituiksi Scanlonilaisessa sopimustilanteessa? Scanlonin teoria ei määrittele mitään tiettyä periaatteiden joukkoa, jonka sopijaosapuolet valitsisivat. Sen sijaan teoria kuvailee minkä *tyyppiset* periaatteet voisivat tulla valituiksi (Barry 1995, 68). Se ikään kuin rajaa hyväksyttävien periaatteiden joukon, mutta on mahdollista, että erilaiset periaatteet voisivat tulla valituiksi esimer-

kiksi erilaisissa kulttuureissa. Scanlon korostaa kahta kriteeriä, reiluuutta ja hyvinvointia (Cooley 2002). Esimerkiksi vapaamatkustaminen hylättäisiin Scanlon (1998, 212) näkemyksen mukaan kohtuuttomana. Hyvinvoinnin sijaan Scanlon puhuu kuitenkin enemmän sen vastakohdasta, harmista, ja kiinnittää huomiota harmien välttämiseen. Scanlon myös sanoo, että hyvinvointi ei hänen teoriassaan voi olla ainoa kriteeri, jonka mukaan periaatteita arvioidaan hyläten täten utilitarismin. Ylipäättään Scanlonin teoriassa on keskeistä useiden eri kriteerien käyttö tekojen moraalisuuden arvioinnissa.

Mitä Scanlonin teoria sitten sanoo oikeudenmukaisuudesta? Moraalin tapauksessa Scanlonin teoriaa kuvaa periaatteiden ehdollisuus. Tiettyä tekoa ei voida kutsua moraalisesti vääräksi tai oikeaksi ottamatta huomioon niitä olosuhteita, joissa teko tehdään. Kunkin periaatteen tapauksessa on pohdittava, millaisia perusteluja asianomaiset voivat esittää periaatteen puolesta tai sitä vastaan. Ei voida esimerkiksi sanoa, että toisen ihmisen tappaminen on aina ehdottomasti moraalisesti väärin. Saattaa olla, että tietynlaisten ehtojen vallitessa, esimerkiksi jos potilas on parantumattomasti sairas ja on perusteellisen harkinnan jälkeen pyytänyt saada kuolinapua, potilaan tappaminen on moraalisesti sallittua.

Yhtä lailla erilaisten perustelujen punnitseminen liittyy myös oikeudenmukaisuusperiaatteiden määrittelyyn. Tämän vuoksi Scanlonin teoriasta ei voida johtaa esimerkiksi Rawlsin eroperiaatteen kaltaista periaatetta, joka asettaa heikoimmassa asemassa olevat ehdottomaan prioriteettiasemaan. Scanlonin (1982, 23) mukaan useimmissa tapauksissa on perusteltua suosia heikoimmassa asemassa olevia, mutta ei välttämättä aina. Jos esimerkiksi huonoimmassa asemassa olevat ovat absoluuttisesti ajatellen

hyvin huonossa asemassa, on yleensä perusteltua yrittää parantaa heidän asemaansa. Jos taas huonoimmassa asemassa olevat ovat vain hie- man heikompitulaisia kuin muut, mutta eivät elä kurjuudessa, ei välttämättä ole perusteltua yrittää parantaa juuri heidän asemaansa.

Scanlonin sopimusteoria täyttää puolueet- tomuuden kaksi edellytystä: sopimus ottaa huomioon kaikki oleelliset tekijät, eikä se suo- si vinoutuneesti ketään sopijaosapuolta. *Ex ante* teorioissa puolueettomuus saavutetaan peittämällä päätöksentekijöiltä heitä koskevaa informaatiota, *ex post* sopimusteoria taas edel- lyttää useamman ehdon täyttymistä, jotta puo- lueettomuus saavutetaan. Ensimmäinen näistä on sopijaosapuolten järkevyyks/kohtuullisuus, joka takaa se, että sopijat ottavat huomioon muiden sopijoiden intressit omiensa ohella. Toinen vaatimus on sopijoiden yhtäläinen neu- votteluväliltä ja yhtäläinen kyky neuvotella mui- den kanssa. Ketään sopijoista ei siis voi mani- puloida tai pakottaa tietynlaiseen sopimukseen.

4. Ulkopuoliset *ex post* puolueettomina päätöksentekijöinä

Adam Smithin (1759) ajatteluun perustuva puolueeton tarkkailija on ulkopuolinen pää- töksentekijä, jonka omia intressejä päätös ei koske. Ulkopuolinen tarkkailija on puolueeton päätöksentekijä. Kyetäkseen tekemään eettisiä päätöksiä hänen on myös oltava hyväntahtoi- nen tai sympaattinen, hänellä on oltava järke- vään päätökseen tarvittava riittävä tieto sekä myös kyky ja halu tehdä moraalisia päätöksiä. Puolueeton tarkkailija ei viittaa kehenkään to- dellisuuden toimijaan, vaan on kuvitteellinen apuväline määrätyn eettisen näkökannan pe- rustelemiseen.

Amartya Sen (2009) väittää, että Rawlsin abstraktiin ajatuskokeiluun perustuva oikeu- denmukaisuusteoria ei anna hyviä eväitä reaa- limailman epäoikeudenmukaisuuksien – esi- merkiksi nälänhädän tai rotusorron – poistami- seen. Senin mielestä parempi ajattelun apuvä- line on Smithin puolueettoman tarkkailijan käsite. Smith asettaa puolueettomalle tarkkai- lijalle kolme vaatimusta (Konow 2012). Hänen on oltava puolueeton ja hyvin informoitu, hän- en päätöksentekonsa on oltava ”viileää” ja ”älykäästä”, mutta puolueeton tarkkailija ei kui- tenkaan ole välttämättä harkinnassaan täydel- linen vaan voi joskus tehdä erehdyksiä. On myös tärkeää, että puolueettomalla tarkkailija- la on moraalinen taju. Sen (2002) korostaa lisäksi sitä, että puolueeton tarkkailija edustaa sekä ”suljettua” että ”avointa” puolueettomuutta. Ensimmäinen näistä viittaa siihen, että puolu- eeton tarkkailija ei pysty edistämään omia in- tressejään päätöksenteossa, kun taas jälkimmäi- nen viittaa siihen, että hänen päätöksentekonsa on riippumaton tietystä kulttuurisesta kon- tekstista. Hän ei täten tee päätöksiä, jotka suo- sivat määrättyä kulttuuria tai yhteiskuntaa. Avointa puolueettomuutta voidaan pitää tär- keänä monikulttuurisessa maailmassa, jossa esimerkiksi globaalien ympäristökysymyksien oikeudenmukainen ratkaisu edellyttää kaikkien yhteiskuntien ja kulttuurikonktextien kannalta puolueetonta näkökulmaa.

Rawls ja Harsanyi *johtavat* puolueettomasta päätöksentekotilanteesta tietyt oikeudenmu- kaisuusperiaatteet, Scanlon pikemminkin ku- vaa, millaisia periaatteita *voisi tulla valituiksi* hänen määrittelemässään sopimustilanteessa, kun taas Sen on tässä suhteessa vielä epämää- räisempi. Hän ei erittele periaatteita, joista puolueeton tarkkailija voisi päättää, eikä edes kuvaa millaisia nämä periaatteet voisivat olla.

Tässäkin suhteessa Sen seuraa Adam Smithiä, joka ei myöskään määrittele mitään tiettyjä moraaliperiaatteita, joista puolueeton tarkkailija päättäisi, vaan sanoo pelkästään, että periaatteita on useita eikä niitä voida johtaa mihinkään yhteen yläperiaatteeseen (Konow 2012). Sen (esim. 1985, 1992, 1999) kyllä sanoo, että oikeudenmukaisen jakamisen kohde pitää olla ihmisten toimintakyvyt eikä resurssit, kuten Rawlsilla, eikä subjektiivinen hyvinvointi tai preferenssit, kuten utilitarismissa. Toimintakyvyt viittaavat ihmisten todelliseen kykyyn toimia mielekkäästi, esimerkiksi olla riittävästi ravittu, saada asianmukaista koulutusta tai saada riittävät terveydenhoitopalvelut. Sen ei kuitenkaan kerro, miten toimintakyvyt tulisi jakaa oikeudenmukaisessa yhteiskunnassa tai mitkä toimintakyvyistä pitää taata kaikille kansalaisille. Hänen mukaansa kussakin yhteiskunnassa on käytävä demokraattista tasavertaista keskustelua siitä, miten toimintakyvyt juuri tuossa yhteiskunnassa järjestetään (Sen 2009, luvut 15 ja 16), mutta toisaalta Sen ei aseta keskustelulle tarkkoja ehtoja eikä oikeastaan kuvaa, miten tuollainen keskustelu voisi onnistua.

5. Mitä puolueettomuudesta seuraa?

Edellä esitetystä käy ilmi, että eri teoreetikot tekevät puolueettomasta valintatilanteesta erilaisia johtopäätöksiä. Rawls käyttää puolueetonta valintatilannetta utilitarismin vastaisen argumentin rakentamiseen, kun taas Harsanyi ja Hare nimenomaan perustavat utilitarismin puolueettomaan päätöksentekotilanteeseen. Rajaako puolueettomuus näin ollen millään tavalla mahdollisten eettisten periaatteiden joukkoa? Onko eri tavoilla operationalisoida puolueeton valintatilanne jotain merkitystä täs-

sä suhteessa? Erityisen kiinnostavaa tässä suhteessa on Rawlsin eroperiaate ja utilitarismi.

Rawlsin mukaan valittujen periaatteiden kannalta oleellista on se, onko päätös osapuolten välinen sopimus. Rawls ajattelee, että utilitaristiset periaatteet eivät voi tulla valituiksi sopimustilanteessa, koska kullakin osapuolella on veto-oikeus tehtävään päätökseen. Sopijat voivat veto-oikeudellaan estää periaatteet, jotka saattaisivat uhata heidän elintärkeitä intressejään. Utilitarismissa on mahdollista, että joidenkin ryhmien elintärkeät intressit vaarannetaan yleisen edun nimissä. Utilitarismin kriitikoiden mukaan on mahdollista, vaikka ei ehkä kovin todennäköistä, että järjestelmä, joka polkee vähemmistön elintärkeitä intressejä, maksimoi keskimääräistä hyötyä tai kokonaisyötyä. Esimerkiksi jos jonkin keskeisen vapausoikeuden, vaikkapa äänioikeuden, epäminen tietyltä vähemmistöltä maksimoi yhteiskunnan kokonaisyödytyn, se on utilitarismin mukaan suositeltavaa. Utilitarismi ei takaa kansalaisille tiettyjä perusvapauksia. Puolueetoman tarkkailijan päätöksentekoa vähemmistön veto-oikeus ei rajoita ja siten hän voi päätyä myös utilitarismiin.

Brian Barry (1995, 58-59) epäilee, että rawlsilainen puolueettomuus ei varmuudella rajaa utilitarismia valittujen periaatteiden ulkopuolelle. Tämä johtuu siitä, että Rawlsin sopimustilanteessa ei sopijapuolten veto-oikeudella itse asiassa ole merkitystä. Barry väittää, että Rawlsin sopijapuolet ovat toistensa klooneja, koska he eivät tunne tekijöitä, jotka erottavat heidät toisistaan (myös Brink 200; Sandel 1982, 129). Tämän vuoksi sopijoiden ajattelu on itse asiassa identtistä ja Rawlsin alkutilanteessa tehty päätös vastaa satunnaisesti valitun yksittäisen sopijaosapuolen päätöstä. Näin myös rawlsilaisessa alkutilanteessa valituksi voisi tulla utilitarismi.

Onko Barryn esittämä kritiikki vakuuttavaa? Hänen argumenttinsa on jaettavissa kahteen eri väitteeseen. Ensimmäinen Rawlsin alkutilanteen päätös vastaa yhden satunnaisesti valitun sopijaosapuolen päätöstä ja toiseksi tuo päätös voi suosittaa utilitarismia oikeudenmukaisuuden perustaksi. Ensimmäinen Barryn väitteistä pitää paikkaansa, jos tietämättömyyden verhon takana olivat tosiaankin ajattelevat identtisesti. Rawls (1971, 139) näyttäisi itsekin allekirjoittavan tämän väitteen (Hampton 1980), joten sitä tuskin on mahdollista kiistää.

Barryn toinen väite, yksittäisen henkilön päätöksen liittäminen utilitarismin valintaan, on kuitenkin kyseenalainen. On totta, että yksittäinen päätöksentekijä *voi valita* utilitarismin, mutta yksittäisestä päätöksentekijästä *ei voida johtaa* utilitaristista valintaa. Rawlsin teoriassa sopimustilanteeseen liittyvät muut oletukset pitävät huolen siitä, että utilitarismi ei tule valituksi. Rawlsin ja Harsanyin argumenttien välinen ero johtuu juuri siitä, että Harsanyi olettaa tietämättömyyden verhon takana olevan päätöksentekijän pitävän kutakin mahdollista identiteettiä yhtä todennäköisenä, kun taas Rawls olettaa, että tietämättömyyden verhon takana sopijaosapuolet eivät tiedä todennäköisyyksistä mitään ja päätökseen vaikuttavat muut tekijät. Päätös tehdään todennäköisyyksistä riippumatta. Tästä erosta johtuen Rawls johtaa alkutilanteestaan eroperiaatteen, Harsanyi taas omastaan utilitarismin. Moehler (2013) kritisoi Harsanyin oletusta identiteettien yhtä suurista todennäköisyyksistä puolueettomuuden kannalta. Hän väittää, että se itse asiassa vinouttaa päätöksentekoa painottamalla liikaa keksimääräisessä sosiaalisessa asemassa olevaa yksilöä. Moehlerin mukaan Rawlsin ratkaisu, jossa päätös tehdään todennäköisyyk-

sistä riippumatta, kunnioittaa puolueettomuuden vaatimusta paremmin.

Rawlsin utilitarismin kritiikki perustuu argumenttiin, jonka mukaan utilitarismi ei kunnioita yksilöitä toisistaan erillisinä. Koska puolueeton tarkkailija kokee kaikkiin mahdollisiin asemiin ja niissä oleviin yksilöihin liittyvän hyvin- ja pahoinvoinnin itsessään, hänen on järkevää pyrkiä nettohyvinvoinnin maksimointiin. Puolueettoman tarkkailijan päätöksenteko muistuttaa tässä mielessä yksilön päätöksentekoa, jossa punnitaan määrätyn toiminnan tuottamia hyötyjä ja haittoja ja pyritään nettohyvinvoinnin maksimointiin. Yksilö voi luopua nykyisestä hyvinvoinnistaan saavuttaakseen suuremman hyvinvoinnin tulevaisuudessa. Esimerkiksi laihduttaja tai tenttiin lukija saattaa toimia tämän periaatteen mukaan. Rawlsin (1971, 27; myös Nozick 1974, 33) argumentin mukaan yksilö voi kyllä uhrata oman hyvinvointinsa myöhemmän hyvän vuoksi, mutta yhteiskunta ei voi uhrata yhden hyvinvointia toisten vuoksi, koska tällöin ei kunnioiteta yksilöiden erillisyyttä. Yksilöiden erillisyyden kunnioittamista onkin käytetty argumenttina utilitarismia vastaan (Voorhoeve ja Fleurbaey 2012). Oikeudenmukainen yhteiskunta ei voi *vaatia* tietyn yksilön tai ryhmän uhrautuvan yleisen hyvinvoinnin vuoksi (Rawls 1971, 1978). Yksittäinen henkilö voi toki vapaaehtoisesti tehdä tällaisen uhrauksen.

Edellinen pohdinta koskee asianosaisten tekemiä *ex ante* päätöksiä. Entä sitten *ex post* sopimustilanteet? Miten ne rajaavat mahdollisia lopputuloksia? Voisiko utilitarismi tulla valituksi *ex post* päätöksentekotilanteessa? Scanlon (1998) käsittelee aggregointiin perustuvia periaatteita yleisemminkin ja kiinnittää huomiota erityisesti siihen, että yksilöiden elintärkeät intressit taataan. Scanlon (1998) esittää

esimerkin Jones-nimisestä sähköasentajasta, joka loukkaantuu asennustöissä. Jotta Jones ei joutuisi kärsimään, hänet pitäisi pelastaa heti, mutta hän ei ole tilanteessa, joka uhkasi hänen henkeään. Jonesin auttaminen heti merkitsisi miljoonia katsojia keräävän jalkapallo-ottelun keskeyttämistä hetkeksi. Utilitarismin mukaan Jonesia autetaan vasta ottelun loputtua, jos jalkapallon katsojien yhteenlaskettu haitta ottelun keskeytyksestä ylittää Jonesin kärsimyksen vähennyksestä koituvan hyödyn. Scanlon haluaa esimerkillään osoittaa, että Jonesia pitää auttaa heti, koska hänen kärsimyksensä on moraalisesti merkittävämpi haitta kuin jalkapallofanien kärsimys ottelun keskeytyksestä.

Aggregointi sinänsä ei ole tuomittavaa, mutta sen täytyy koskea tilanteita, joissa kärsityt haitat ovat moraalisesti verrattavissa olevia (Scanlon 1998, 238). Kun joidenkin elintärkeät intressit ovat vaakakupissa, aggregointi ei ole suositeltavaa. Tämä on myös *ex post* sopimusten perustalla oleva näkemys. Niillä joiden elintärkeitä intressejä ollaan uhraamassa, on oltava mahdollisuus veto-oikeudellaan estää tällaiset menettelyt. Yleisemmin sopimusteorian oikeutus kumpuaa siitä, että se edellyttää mahdollisia haittoja kärsivien hyväksyntää (Hirose 2007, 12). Voi olla moraalisesti oikein tai oikeudenmukaista tuottaa joillekin ihmisille jonkinasteista haittaa – sitä ei yleensä voi välttää, koska aina ei löydetä kaikkia hyödyttäviä järjestelyjä – mutta haitasta kärsivien on itsensä vapaaehtoisesti hyväksyttävä kyseinen menettely. Näin esimerkiksi jonkin vähemmistön oleellisia vapausoikeuksia ei voitaisi rajoittaa, koska tuo vähemmistö estäisi rajoitukset veto-oikeudellaan.

Ex post sopimukset eivät edellisen perusteella tue utilitarismia. Toisaalta ne eivät välttämättä johtaisi myöskään Rawlsin eroperiaat-

teen valintaan. Erityisesti voidaan ajatella, että *ex post* sopimukset voivat syntyä jostain suffisientiarismin kaltaisesta periaatteesta, jossa kaikille asianosaisille taataan riittävä hyvinvoinnin taso, mutta jossa aggregointiin perustuva maksimointi on sallittu tuon perustason yläpuolella (Hirose 2007). Tällaiseen oikeudenmukaisuusperiaatteeseen viittaa myös Rawls (1993) puhussaan oman oikeudenmukaisuusteoriaansa hyväksyttävistä vaihtoehdoista. Suffisientarismi ymmärretään yleensä tietyn *hyvinvoinnin* tason takaajana, mutta sitä voitaisiin käsitellä myös määrätyn hyvään elämään tarvittavien *resurssien* vähimmäistason takaajana. Oikeudenmukaisuuden *mittari* ei täten suffisientaristisessa ajattelussa ole välttämättä utilitarismin tapaan subjektiivinen hyvinvointi tai yksilöiden preferenssit. Esimerkiksi Martha Nussbaum (2006, 166) näyttäisi ajattelevan tämänsuuntaisesti määritellessään listan sellaisista toimintakyvyistä, jotka oikeudenmukaisen yhteiskunnan pitää taata kansalaisilleen.

Jos halutaan pitää kiinni siitä, että valitut oikeudenmukaisuusperiaatteet kunnioittavat yksilöiden erillisyyttä, mikään aggregatiivinen periaate ei kuitenkaan voi tulla kyseeseen. Hirose (2007) korostaa, että kaikki aggregatiiviset periaatteet loukkaavat yksilöiden erillisyyden periaatetta, siis myös suffisientarismi. Tämä tarkoittaa sitä, että *ex post* sopimuksetkaan eivät voi taata sitä, että yksilöiden erillisyyttä kunnioittavat periaatteet tulevat valituiksi, vaikka se voisikin taata yksilöiden elintärkeiden intressien loukkaamattomuuden.

Tarkastellaan vielä lopuksi puolueettomia tarkkailijoita. Rawls (1971, 183-192) arvosteleo puolueettoman tarkkailijan metaforaa juuri siitä, että se voi antaa perustelun utilitarismille ja näin loukata yksilöiden erillisyyttä. Toisaalta Rawls (1971, 185) kuitenkin myöntää, että

puolueeton tarkkailija ei *välttämättä* valitse utilitarismia. Edellä sanotun perusteella voidaan vain korostaa sitä, että itse asiassa puolueeton tarkkailija sinänsä ei rajoita valittavissa olevien periaatteiden joukkoa lainkaan vaan mahdolliset rajaukset liittyvät siihen, millaisia oletuksia esimerkiksi tarkkailijan luonteesta ja käyttämisestä päätössäännöistä tehdään.

Puolueettomuuden ideaali ei siten anna perustetta *johtaa* jotain tietyytyyppeisiä periaatteita. Se mitä periaatteita tällä heuristisella apuvälineellä voidaan puolustaa, riippuu yhtäältä siitä, miten puolueettomuus operationalisoidaan ja toisaalta taas siitä, mitä muita oletuksia puolueettomaan valitsijaan tai valitsijoihin liitetään. Rawlsin eroperiaate riippuu siten lähinnä hänen tekemästään oletuksesta *maximinsäännön* käyttämisestä alkutilanteessa, Harsanyin utilitarismille antama perustelu riippuu puolestaan yhtä suurien todennäköisyyksien olettamuksesta, kun taas Scanlon, Sen ja Smith korkeintaan rajaavat mahdollisten periaatteiden joukkoa.

6. Lopuksi

Edellä on kuvattu kirjallisuudesta löytyviä erilaisia tapoja operationalisoida puolueeton valintatilanne ja pohdittu, millaisille moraali- tai oikeudenmukaisuusperiaatteille ne antavat perustelun. Tietyistä eroista huolimatta eri näkemyksiä yhdistää käsitys siitä, mitä puolueettomuus edellyttää – määrätyn eettisen periaatteen seurausten tarkastelua kunkin asianosaisen näkökulmasta. Tämä edellytys liittyy yhtä lailla tietämättömyden verhoon, *ex post* sopimukseen kuin puolueettomaan tarkkailijaankin. Voidakseen ymmärtää, mitä seurauksia tietystä periaatteesta on kullekin yksilölle, tietämättömyden verhon takana olevan päätök-

sentekijän on tarkasteltava seurauksia kustakin mahdollisesta näkökulmasta. Hänhän ei tiedä, mikä niistä on hänen oma näkökulmansa, kun verho poistetaan. Samoin *ex post* sopimuksen osapuolen on tarkasteltava tiettyä periaatetta kaikista mahdollisista näkökulmista pystyäkseen päättämään, kuka voi perustellusti hylätä esitetyn periaatteen. Välttääkseen tiettyjen yksilöiden suosimisen tai sortamisen puolueettoman tarkkailijan on myös tarkasteltava kaikkien asianosaisten näkökulmaa.

Puolueettoman prosessin erot näyttäisivät liittyvän lähinnä niihin päämääriin, joita teoreetikot haluavat argumentillaan saavuttaa. Rawlsille on tärkeää perustella omat oikeudenmukaisuusperiaatteensa melko ohuiden alkuolettamusten avulla. Rawls ei halua määritellä päätöksentekijöiden preferenssien sisältöä, eikä toisaalta myöskään halua määritellä päätöksentekijöitä altruisteiksi. Hän haluaa osoittaa, että oikeanlaisissa olosuhteissa myös omia intressejään tavoittelevat yksilöt voivat valita oikeudenmukaiset periaatteet. Heidän itse aiassa kannattaa tehdä niin, koska se on ainoa tapa taata myös omat elintärkeät intressit. Harsanyi taas haluaa puolueettoman valintatilanteen avulla antaa perustelun nimenomaan utilitarismille. Scanlonille on merkityksellistä se, että moraaliperiaatteet voidaan perustella vetoamalla järkevien ja kohtuullisten sopijaosapuolien tekemään sopimukseen. Senille puolestaan on tärkeää, että puolueettoman tarkkailijan ideaan voidaan liittää myös avoin puolueettomuus. Hän myös kiinnittää huomiota reaalimaailman epäoikeudenmukaisuuksien helppottamiseen ideaalimallien rakentamisen sijaan.

Puolueettomuus sinänsä ei rajaa mahdollisten eettisten periaatteiden joukkoa. Oleellisempaa on, miten puolueeton valintatilanne kuva-

taan ja millaisia oletuksia puolueettomista päätöksentekijöistä tehdään. Brink (2001) korostaa, että sopimusmenettelyt ja utilitarismi ymmärtävät puolueettomuuden eri tavoin. Ensimmäisissä oleellista on kunkin yksilön elintärkeiden intressien takaaminen, joka onnistuu veto-menettelyn avulla – kuvitteellisten sopimusten on oltava yksimielisiä. Utilitarismin puolueettomuus taas liittyy hyöty-yksiköiden yhdenvertaisuuteen, kukin niistä painaa yhtä paljon yhteenlasketussa hyötyjen summassa. Emme voi sanoa, että esimerkiksi vähemmistöä sortava järjestelmä ei voi kuvastaa puolueetonta oikeudenmukaisuutta, vaan että se ei voi kuvastaa sopimusmenettelyyn pohjautuvaa puolueetonta päätöksentekomenettelyä. Vähemmistöä sortavat järjestelmä *voi olla* utilitaristisen moraalien mukainen, jos se tuottaa suurimman mahdollisen kokonaishyödyn. Näin ollen puolueettomuus sinänsä ei käy yksi yhteen minkään tietyn oikeudenmukaisuusnäkökuvan kanssa. □

Kirjallisuus

- Barry, B. (1995), *Justice as Impartiality*, Clarendon Press, Oxford.
- Brink, D. O. (2001), "Impartiality and Associative Duties", *Utilitas* 13: 152-172.
- Cooley, D. R. (2002), "Book review of T. M. Scanlon (1998) *What We Owe to Each Other*", *Essays in Philosophy* 3(1).
- Gajdos, T. ja Kandil, F. (2008), "The Ignorant Observer", *Social Choice and Welfare* 31: 193-232.
- Gert, B. (1995), "Moral Impartiality", *Midwest Studies in Philosophy* 20: 102-128.
- Hampton, J. (1980), "Contracts and Choices: Does Rawls Have a Social Contract Theory?", *Journal of Philosophy* 77: 315-338.
- Hare, R. M. (1963), *Freedom and Reason*, Clarendon Press, Oxford.
- Harsanyi, J. C. (1953), "Cardinal Utility in Welfare Economics and in the Theory of Risk-Taking", *Journal of Political Economy* 61: 434-435.
- Harsanyi, J. C. (1955), "Cardinal Welfare, Individualistic Ethics, and Interpersonal Comparisons of Utility", *Journal of Political Economy* 63: 309-321.
- Harsanyi, J. C. (1977), *Rational Behavior and Bargaining Equilibrium in Games and Social Situations*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Hirose, I. (2007), *Aggregation and the Separateness of Persons*, julkaisematon käsikirjoitus.
- Karni, E. (2003), "Impartiality and Interpersonal Comparisons of Variations in Well-Being", *Social Choice and Welfare* 21: 95-111.
- Karni, E. (1998), "Impartiality: Definition and Representation", *Econometrica* 66: 1405-1415.
- Konow, J. (2012), "Adam Smith and the Modern Science of Ethics", *Economics and Philosophy* 28: 333-362.
- Mill, J. S. (1861/2008), *Utilitarianism*, Bantam Books, New York.
- Moehler, M. (2013), "Contractarian Ethics and Harsanyi's Two Justifications of Utilitarianism", *Politics, Philosophy and Economics* 12: 24-47.
- Nozick, R. (1974), *Anarchy, State, and Utopia*, Oxford, Blackwell.
- Nussbaum, M. C. (2006), *Frontiers of Justice*, MA, The Belknap Press.
- Rawls, J. (1971/1973), *A Theory of Justice*, Oxford, Oxford University Press.
- Rawls, J. (1993/1996), *Political Liberalism*, Columbia University Press, New York.
- Rawls, J. (1999), *The Law of Peoples. With "The Idea of Public Reason Revisited"*, Harvard University Press, Cambridge Mass..
- Rawls, J. (2001), *Justice as Fairness. A Restatement*. E. Kelly (toim.), The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge Mass.
- Rosanvallon, P. (2011), *Democratic Legitimacy. Impartiality, Reflexivity, Proximity*, Princeton University Press, Princeton.

- Sandel, M. (1982), *Liberalism and the Limits of Justice*, Cambridge, Cambridge University Press.
- Scanlon, T. M. (1982), "Contractualism and Utilitarianism", teoksessa Sen, A. ja Williams, B. (toim.), *Utilitarianism and Beyond*, Cambridge University Press, Cambridge: 103-128.
- Scanlon, T. M. (1998), *What We Owe to Each Other*, the Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge.
- Sen, A. (2002), "Open and Closed Impartiality", *Journal of Philosophy* 99: 445-469.
- Sen, A. (2009), *The Idea of Justice*, The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge Mass.
- Smith, A. (1759/2006), *The Theory of Moral Sentiments*, Dover Publications, Mineola.
- Stone, P. (2011), *The Luck of the Draw. The Role of Lotteries in Decision Making*, Oxford University Press, New York.
- Voorhoeve, A. ja Fleurbaey, M. (2012), "Egalitarianism and the Separateness of Persons", *Utilitas* 24: 381-398.